

GUILYÁSNÉ GÖMÖRI ANIKÓ*

A háztartási gázkészülékek népszerűsítése Budapesten a két világháború között

1914 előtt a gázt túlnyomórészt világításra használták. Ahhoz, hogy a gázüzem versenyképes maradjon, népszerűsíteni kezdték a gázkészülékeket, bővítették a választékot. Szükség volt valami újszerű bevezetésére, főleg arra, hogy könnyítsék a gázüzemű készülékek hozzáférhetőségét. Hiszen ekkor már számolni kellett a nagy konkurenciával, a villamos társaságokkal. 1913-tól a háztartásban használt készülékek közül a háziasszonyok figyelmét fölkelte, főleg egyszerű használata miatt, az elektromos vasaló az ún. villanyos vasaló. A Gázművek létrehozta a bérleti készülékek rendszerét, ami azt jelentette, hogy nem kellett drágán megvásárolni a többnyire külföldön gyártott gázkészülékeket.

1914-ben 2700 db főző volt a háztartásokban, ebből 1967-et a Gázművektől bérelhettek a fogyasztók, 4000 vasalóból 3543 volt bérleti készülék, 260 tűzhelyet és 222 db fürdőkályhát, illetve vízmelegítőt használt a lakosság.¹ 1916-ban a Gázművek kiadta ismeretterjesztő füzetét, amely hasznos tanácsokkal látja el a konyhai gázkészülékek használóját. Emellett a gáz használatának előnyeit sorolja fel a többi tüzelőanyaggal szemben.²

A háború következményeként azonban a gáz ára egyre jobban emelkedett, 1917 végén az addigi 20 fillérről 26 fillérre nőtt, 1918 elején már 36 fillérbe, 1 évvel később 53 fillérbe került a gáz m³-e.³

1922-ben a Gázművek reklámtevékenységének stagnálását idézte elő egyrészt az, hogy hosszabb időre elakadt a szénzállítás. A gázgyártás csak azért nem állt le, mert a Bécsi Gázművek 100 vagon szénrel kisegítette az Óbudai gázgyárat. Ilyen körülmények között a szén beszerzésére koncentráltak, és a gáz hasznosításának kedvező felhasználása ezekben az években háttérbe szorult. Ugyanebben az évben a Ferencvárosi gázgyár megszüntette a termelést és csak a gáztartókat üzemeltette. A főváros teljes gázellátása az óbudai gyárra hárult. Változást csak az 1923-ban felújított tárgyalások hoztak az ostrai-karwini és felső-sziléziai szénről, melyek ezúttal tartósabb kapcsolatot hoztak létre.⁴

Másrészt nem segítette a reklámmunkát az, hogy 1924 első felében értékének mélypontjára jutott a korona. Az árak elszabadultak, az 1919-ben 53 fillérbe kerülő gáz m³-enkénti ára most az 1600 koronát is elérte.

1924 második felében a korona stabilizálódásával és a szénhiány megszűnésével a Gázművek hozzáfoghatott a magyar barnaszénből termelt gáz nagy kén- és szénsavtartalma miatt súlyosan megromlott üzemi berendezések, csővezetékek és tönkrement gázmérők javításához, cseréjéhez. A viszo-

* Gázmúzeum, 1081 Budapest, Köztársaság tér 20.

nyok javulásával a gáz minőségét a fűtőérték növelésével kívánta javítani. A lakosság a bejelentést nagy örömmel fogadta.

A gáz égéshőjének 4000 kalória/m³-re növelése nemcsak kedvezően változtatta meg annak minőségét, de ármérséklésnek is megfelelt, hiszen a kalórianövelést nem követte a gázár emelése.⁵

A gázfogyasztás mégsem a vártak megfelelően alakult, sőt mondhatni egyhelyben topogott. A körülmények javulásával a reklámtevékenységet újból előtérbe helyezték, ami főleg a bérleti gázkészülékek jobb és szélesebb körű megismertetésére terjedt ki. Ennek köszönhetően 1925 és 1927 között megduplázódott a főzők, gáztűzhelyek és gázvasalók bérlete.

Nagy jelentőségű volt, hogy 1925-től Csepelen a Weiss Manfréd gyár elkezdte gyártani a gázkészülékeket. Ezzel pótolta azt a hiányt, hogy a gázkészülék piacon hazai gyár terméke nem szerepelt. Az első készülékek a gáztűzhelyek voltak.

A propagandamunkával párhuzamosan, a jobb kiszolgálás érdekében a Gázművek egy helyre, a Rákóczi út 18. szám alá telepítette a Tisza Kálmán téri és az Aranykéz utcai irodát, ahol az ügyfelek rendelkezésére álltak. Emellett működött a budai és az újpesti kirendeltség is.

Propaganda célt szolgáltak a magyar királyi Technológiai Intézet kiállítási és bemutató termében rendezett előadások. Az Intézet termét néhány hónapra díjtalanul vehette igénybe a Gázművek. Az Egyetem utcában lévő Károlyi palota nagytermében tartott főzőversenyek is jó reklámnak bizonyultak.⁶

A főzőversenyek, melyeket a háztartási iskolák, valamint a felsőbb leányiskolák számára rendeztek, olyan népszerűek voltak, hogy a városligeti Iparcsarnokban már országos főzőversenyt hirdettek, melyre meghívták az ügyes kezű háziasszonyokat. A nagyszámú érdeklődő miatt hosszabb időre kellett helyiséget találni a főzőbemutatók számára. A legmegfelelőbbnek a Vilmos-császár út (a mai Bajcsy-Zsilinszky út) 3. bizonyult, az I. emeleti lakásokból alakították ki az előadótermet és a konyhát. Óriási sikere volt a mintakonyhának, ahol háziasszonyokat oktattak a gáz gazdaságos, pazarlásmentes használatára. A tanfolyam a gázkészülékek kezelésén túl az edények, fazekak helyes megválasztására is kiterjedt. Divatba jöttek az ún. toronyfőzők. Egy égőrózsára 3 edényt függőlegesen egymásra helyeztek. Ezzel az eljárással sokfélét takarékosan tudtak főzni. A fiatalasszonyok és más kezdők pedig főzőtanfolyamokon sajátíthatták el a főzés rejtelmeit.

A gázhasználat népszerűsítésében segített a jelenlét a BNV-n. A vásár elődje az Első Magyar Árumintavásár volt 1906-ban, amelyet a Fővárosi Kereskedők Egyesülete hozott létre a pesti Vigadóban. Húsz év sem telt el és korábbi kereteit túlnőve 1925-ben a rendezvény nemzetközi vásárrá alakult, ahol a Gázművek rendszeres résztvevő, kiállító volt.⁷ A kiállítások mellett ismertető füzetek, szórólapok, könyvek jelentek meg. Ilyen **Schön Győző** 1926-ban megjelent ismeretterjesztő könyve a gázzal mint ideális fűtőanyagról *A gáz és a koks a háztartásban* címmel.

1930-ban a Gázművek akciót indított, egyrészt a gázberendezéssel még el nem látott épületek bekapcsolásáért a hálózatba, másrészt (ott, ahol már kiépítették a csatlakozó vezetéket) a lakosság meggyőzéséért, hogy vezessék be a gázt a lakásokba és több gázkészüléket használjanak. A Gázművek a csővezetéket és a csatlakozó vezetéket a telek határáig ingyen fektette le, a ház belsejében a vezeték felszerelésének költségeit felerészt a háztulajdonos, felerészt a lakó viselte. A lakások belső vezetékénél, a gázmérőtől a készülékig vezető csövek anyagi és szerelési számlájából készülékenként 40-40 pengőt magára vállalt a Gázművek.

Ennek hatására 357 házat nyertek meg a gáz bevezetésének, és ha már a lakásban volt a gáz, nyilvánvaló volt, hogy a bérleti gázkészülékek száma jelentősen nőtt.⁸ 1931-ben újabb bérleti készülékekkel bővítették a palettát, így a fali fűtőkályhával, kis vízmelegítővel és nagy vízmelegítővel.

A gázkészülékek elterjedésével megnőtt a meghibásodás lehetősége. A szerelési és javítási munkák végzésében sok volt a kontár, ennek megszüntetésére törekedett a Gázművek, amikor megállapodást kötött a Bádógos- és Szerelőmesterek Ipari Szövetkezetével és intézkedést hozott, hogy önálló gázszerelési munkát csak olyan szakiparos végezzen, aki elvégezte a Gázművek továbbképző tanfolyamát és szakvizsgát tett. Az első szaktanfolyamra 300 jelentkező volt, de a vizsga csak 204-nek sikerült.

A már bekapcsolt területeken kívül még 10 000 új helyen kötötték be a gázt, kiszorítva ezzel

más tüzelőanyag háztartási használatát. Gondoltak a külső kerületekben lakókra is, és 1929–1931 között a gázhálózatba kapcsolták Svábhegy, Zugliget, Kispest, majd Római-fürdőtelep területeit.

Már nem volt ilyen egyértelmű sikere az automata gázórák megjelenésének, a gázt használók körében nem kedvelték ezeket, de a Gázműveknek gyorsabb bevételt jelentettek. Felszerelésükkel ugyanis lehetővé vált a gáz árának akár naponta történő fizetése; 1932-ben a *Pénzügyi Hírlap* 13–14. száma „Gáztámadás” címen számolt be automata mérők által okozott anomáliákról.

Sokan magasnak tartották a bérleti tűzhely árát (1,60) és helyette az olcsóbb főzőt választották. A tűzhelyek iránt megcsappant érdeklődést a leszállított árral hozták egyensúlyba. 1937-től új kivitelezésű zománcozott tűzhelyet hoztak forgalomba. Az ún. egységes tűzhelyet Csepelen gyártották.

A bérleti díjak havonta 1938-ban:⁹

Főző	0,24 Pengő
Sütő	0,40
Tűzhely	1,60 Pengőről 1 Pengőre csökkent*
Vasalókészlet	0,24
Kis vízmelegítő	0,60
10 l. autogeyszer	1,-
15 l. autogeyszer	1,50
fali fűtőkályha	0,40
fürdőkályha	1,40

A Pesti Hírlap 1935-ös karácsonyi szakácskönyve lelkesen számolt be arról, hogy az utóbbi években mennyi konyhatechnikai találmány örvendeztette meg a háziasszonyokat.

A gázkészülékeket, melyek kezelése egyszerűbb és tisztább az addig ismert fa, kokszt és egyéb tüzelőanyaggal működő készülékekénél a következőképp dicsérte:

„A mosás után, ami a gáz vízmelegítő használatával könnyen végezhető a délutáni órákban, a szép és tiszta konyhában szinte szórakozás a gázvasalóval kivasalni a friss tiszta ruhát.” A gázvasaló valóban szépen vasalta a vastag len alapanyagú textíliákat, már csak a súlya miatt is.

Ezekben az években a fűtésben is tért hódított a gáz. Kísérletképpen a Rákóczi út 18. számú ötemeletes bérház központi fűtését, mely szilárd tüzelésű volt addig, alakította át a Gázművek gázfűtésre.

Az etázsűtési rendszert a kisebb épületekben, villákban vezették be először. Gyors elterjedését annak köszönhette, hogy a Gázművek 50%-os árkedvezményben részesítette azokat a lakosokat, akik áttértek gázfűtésre. 1937 végére 8552 gázfűtőkályhát, radiátort, kandallót szereltek fel.

Tehát ezekkel az intézkedésekkel (új fogyasztási területek megszerzése, a már meglévő területen új fogyasztók bekapcsolása, meglévő, de nem gázüzemű tüzelőberendezések cseréje) mind a Gázművek, mind a lakosság jól járt.

Újabb készülékek jelentek meg, így a mosókonyhai üstök és a gázüzemű hűtőszekrények. Ezeket 5 évi részletfizetés mellett hozták forgalomba. A Gázművek extra szolgáltatása volt, hogy a gázmosóüst felszerelésétől a törlesztési idő befejezéséig díjtalanul karbantartotta az üstöt.

A kedvezményeknek és a sokféle funkciót ellátó gázkészülékeknek köszönhetően 1938-ban jelentősen növekedett a háztartási gáz fogyasztása.

A gázszén ellátás őszig zavartalan volt, mivel nagy készleteket halmoztak fel az Óbudai gázgyár területén. 1939 után a németországi szénszállítások akadozása, majd leállása és az egyre növekvő gázfogyasztás a gázellátásban komoly problémákat okozott, melyek a 40-es években csak mélyültek.

Végezetül álljon itt egy – a témával foglalkozó – jelenleg is látogatható kiállítás rövid ismertetése.

A háztartási gázkészülékek a két világháború között – időszaki kiállítás. A kiállítás 2004. február közepétől 2005 elejéig látogatható. Három helyszínen mutatja be a háztartási gázkészülékek használatát. (Konyhában, mosókonyhában és varrószaconban.) A két világháború közötti időszakban

a gázkészülékek népszerűsítése nagyon intenzív volt. Emellett a Gázművek különböző kedvezményeket adott azoknak a fogyasztóknak, akik áttértek a fa, kokszt és egyéb tüzelőanyaggal működő készülékek használatáról a gázkészülékekre. Természetesen a gázfogyasztás növelése volt a cél, erre két irányban nyílt lehetőség: egyrészt a bérleti üzletág kiépítésével, másrészt akvizíciós akciók útján.

A bérleti rendszer kiépítése még 1913-ban kezdődött el; 1935-re a Gázművek elérte, hogy 150 000-nél is több készüléket szerelt fel, ezzel a háztartási gáz az egész gázszolgáltatás legfontosabb ágává vált. (**Véssei Ede** vezérigazgató ismertetése nyomán. Budapest Székesfőváros Gázművei, 1936.)

Kezdetben főzőt, sütőt, vasalót és tűzhelyet lehetett bérelni, majd 1931-ben bővítették a bérelhető készülékek körét a fali fűtőkályhával és a kis és nagy vízmelegítővel. 1935-ben újabb készülékek jelentek meg: a mosókonyhai üstök és a gázüzemű hűtőszekrények.

Az akvizíciós akció lényege a lakosság meggyőzése volt: több lakásba bevezetni a gázt és növelni a felszerelt gázkészülékek számát. Az akció elérte célját, a háztartásokban használt gáz mennyisége jelentősen megnőtt. Ez a tendencia 1939-ig tartott, amikortól a németországi szénszállítás akadozása, majd leállása komoly gondot okozott a gázgyártásban.

JEGYZET

1. *Klamm László–Salló Antal–Schön Győző–Streck Ede–Szilágyi László*: A budapesti Gázművek száz esztendeje. Budapest, 1956. 25 p.
2. *A gáz a konyhában*. Budapest Székesfőváros Gázművei, Budapest, 1914.
3. Mint az 1. jegyzet.
4. *Schön Győző*: Budapest Székesfőváros Gázműveinek 25 éves múltja. Budapest, 1935. 30 p.
5. Budapest Székesfőváros Gázművei üzemi választmányának jubiláris ülése. Budapest, 1935. 6 p.
6. Népakarat. 1929. január 13–20. (3–4. sz.)
7. Városi szemle 1930. III. évf.
8. *Véssei Ede*: Budapest Székesfőváros Gázművei ismertetése. Budapest, 1935. 57–63 p.
9. Budapest Székesfőváros üzemeinek évkönyve. Budapest, 1937. 87 p.